

Rus durmuşynyň ensiklopediýasy hökmünde dostum Iwan

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Rus durmuşynyň ensiklopediýasy hökmünde dostum Iwan RUS
DURMUŞNYŇ ENSIKLOPEDIÝASY HÖKMÜNDE DOSTUM IWAN

Ol juda gowy, ýagşylyk etmegi halayán, göwnaçyk adam. Onuň diňe «watansöýjilik» garaýsy gelip-geçip duran ähli ýolbaşçylara ytagat etmäge esaslanýar

Iwan bilen kyrk iki ýyl mundan öñ Sowet Soýuzynda tanşypdym. Onuň gönü melligi, päk ýürekligi, ýagşylyk etmegi gowy görýän göwnaçyk adamdygy ünsümi çekipdi. Ol menden on ýaş uludy.

Bir mahallar meniň rus dilini bilşim ýabygorlydy, emma Iwan maňa düşünjek, meniň bilen Türkiye barada gürrüň etjek we birnäçe meselede maňa kömek berjek bolup jan edýärdi.

Şeýle-de biz ýygy-ýygydan syýasatyň we şol wagt ýurduň başynda oturan Brežnewiň gürrüñini edýärdik. Döwlet ýolbaşçysynyň adyny hemise haýran galyjylyk bilen tutýan Iwan okan kitaplaryna salgylanardy we şular ýaly ýolbaşysynyň bardygy üçin sowet halkynyň örän bagtlydygyny gaýtalardy.

Her gezeginde men Brežnewiň öte garrandygyny we zordan gürleyändigimi aýdanynda maňa gygyryardy:

– *Senem bir gün garrisysyň-da. Bular ýaly zatlar bolaýmaly zat. Emma ol şonda-da başyny dik tutup göreşini dowam etdirýär. Men onuň ýene nijeme ýyl bize ýolbaşçylyk etjekdigine ynanýaryn!*

* * *

1982-nji ýylyň 10-njy noýabrynda Brežnew aradan çykanda Iwan ýarym-ýaş bolup aglapdy.

Ertesi gün onuň öýünde içip otyrkak (ruslar çaga doglanda bolşy ýaly, öleniň yzynda-da arak içýärler) «Gynanjymyz uly, çakdanaşa uly» diýipdi we uludan demini alandan soň gözüniň ýaşyny süpüripdi.

Şol wagt onuň gelinligi bolan Nataşanyň Iwana bildirmän gülýändigini duýdum. Az wagtdan soň Iwan aýak ýoluna gidende men munuň sebäbini soradym.

– *Iwan idealist we sada oglan. Hem ol watayna we partiýasyna wepaly. Ol birine örkleñenden soň, onuň kemçiliklerini gözü görmezýär.* – Nataşa birnäçe sekunt ságindi-de, sözünü şeýle dowam etdirdi: – *Dogrymy aýtsam, bu meniň bähbidime bolan aýratynlygy.* Çünkü edil häzir ol iň köp maňa örkleñendigini duýýar.

* * *

Täze baş sekretar Andropow KGB-niň çekistidi. Ol işe berk giriþdi.

Çakdanaşa ýumşakdygy we soňky ýyllarda birnäçe meselä ýüzley garandygy aýdylan Brežnewiň ýalňışlyklaryny aradan aýyrmak üçin önemçilikden bilim sistemasyna çenli birgiden düzgünler we gadagançylyklar girizildi.

Eden-etdilige, korrupsiýa garşıy gäreş güýclendi. İş wagtynda köçede gezip ýören uly ýaşly adamlara sowet milisiýasynyň «Sen nämüçin şumat iş ýerinde ýa mekdepde däl. Ýör opornyý punkta!» diýilýän döwrüdi.

Toýa taýýarlyk görýän Iwan bilen Nataşanyň ýanyna myhmancılyga gidipdim. Iwanyň şatlygynyň çägi ýokdy.

«Öýlenýäniňe begenýäňmi?» diýip soradym. Onuň beren jogaby täsindi:

— *Ýok, ýurdumyzyň aýaga galandygyna, tertip-düzgüniň güýçlenendigine, täze ýolbaşçymyzyň täze galkynys getirendigine begenýärin!*

Sesimi çykarmadym. Nataşa seretdim, ol Iwana bildirmän ýaňsylý gülýärdi.

* * *

1984-nji ýylyň 9-njy fewraly. Ýaş çatynjalaryň toý tutanyna tegelek bir ýyl dolupdy. Garaşylmadyk zat bolup geçdi. Andropowyň ölüm habary geldi.

Gözleri çym-gyzyl bolan Iwan «Bular ýaly gündे üýşmeleň edip bolmaz!» diýýärdi.

Soňky ýolbaşçy hem o diýen «täze» we sagdyn däldi. Ölen Andropowdan üç ýaş uly Çernenko 72 ýaşyndady we saglygynyň gowy däldigi başyndan bellidi.

Emma biziň Iwanymyz munuň bilen hiç ylalaşmayardy we onuň aýratynam ideologiýa we propoganda boýunça «ýokary tejribesiniň» SSSR-iň peýdasyna boljakdygyny ýanjas durýardy.

Indi bular ýaly gürrüňlerde Nataşanyň ýüzünde ýaňsylý gülümsiremelerden has köp biperwaýlyk bardy.

Çernenko häkimiyét başında oturan on üçünji aýyny-da tamamlap bilmän, 1985-nji ýylyň 10-njy martynda aradan çykdy. Iwanyň ýüzüni turşadyp arak içip durka birdenkä stoly ýumruklandygy ýadyma düşyär:

— *Bärde ýa imperialistleriň eli ýa-da bir şowsuzlyk bar bolaýmaly. Ýolbaşçylar yzly-yzyna ölüär. — Soňam durdy-durda, maňa ciňerildi: — Aslynda bularyň barsy seniň Sowet Soýuzynyna gelmegiňden soň başlady. Şowsuzlygyň başy sende!..*

* * *

Bu gezek ýaş baş sekretar iş başyna geçipdi. Gorbaçýow barada Iwanyň agzyndan eşiden birinji syýasy gürrüňim, onuň «hiç kim goltugyna girmezden, hatda hasa hem ulanmazdan ýöräp bilyän sowet lideridigini» aýtmagy boldu.

Kän wagt geçmäňkä birnäge reformalar geçirildi. Gorbaçýow jemgyýeti işjeňleşdirmek için täze çykyşlary edýärdi, täze maksatnamalary kabul edýärdi. Ilki «çaltlandyrma we täzelenme», soňra «üýtgedip gurmak we aç-açanlyk» diýildi.

Jemgyýet doğrudanam janlanypdy. Iwan joşa gelipdi. «Ine, ahyrsoňy hakyky lidere gowuşdyk» diýyärdi.

Men oña öñki ähli liderlere-de şeýle pikirde bolandygyny ýatladanymda, «Hemişekiň ýaly seň ýüregiň gara» diýip, gaharlanjak boldy.

Nataşa äriniň aňyrsyndan maňa «bu gürrüni bes et» diýyän manyda düşnüsiz yşaratlary etdi. Dymdym.

* * *

Gorbaçýowyň ilkibaşda höweslendiren tankyt we protest mehanizmleri gitdigiçe onuň özünü nyşanalamaga başlady.

Häkimiýet başında oturan sowet lideriniň birinji gezek bular ýaly berk garşylyklara uçrap durşudy. Emma Iwanyň agzyndan Gorbaçýow barada ýeke otrisatel söz çykmady. Onuň spirtli içgilere girizen çäklendirmelerine gynanýandygyny bilip duranam bolsam, dostum şonda-da «Elbet bir hasaby bardye, ýogsam ýaşlar beýdip içip ýörseler, jemgyyetimiz tutuşlygyna arakhor bolup dynjag-a!» diýip, onuň arkasında durmaga synanyşýardy.

Dünýäde «Sowuk urşy» soňlandyrandygy we ýaraglanşygy hayalladandygy üçin «XX asyryň iň tanymal lideri» yglan edilen Gorbaçýow öz ýurdunda başdan geçirilen kynçlyklary, döwlet agdarylyşygyna edilen synanyşyk we käbir sowet respublikalarynyň hökümetiniň eden basylary netijesinde 1991-nji ýylyň 25-nji dekabrynda wezipesinden meýletin el çekip, SSSR-iň taryhyna-da soňky nokady goýdy.

Telewizor Kremlîň depesindäki «orak-çekiçli» gyzyl baýdagynă düşürülip durşuny görkezende, Iwan «muňa tomaşa etmek hakyky watansöýüji üçin ölümdenem beter» diýipdi.

Stolumyzda sessizlik höküm sürýärdi. Gözleri dolan Iwan «Men içerik gireýin-le, çagalar meni çağyrýar öydýän» diýen bolup, gözden ýitdi. Nataşa hem çüýlenen ýaly ýere seredip durdy.

* * *

Russiyada täze şemal öwüsýärdi: Ýelsiniň şemaly.

Iwan her gezek bulguryny çakyşdyranda: «Ine, güýçli ýolbaşçy şular ýaly bolmaly! Ine, rus mužikleriniň idealy şular ýaly bolmaly! Ahyrynda gözleýän adamymyzy tapdyk» diýärdi. «Aragyň duşmany» we «imperialistleriň oýnatgysy» Gorbaçýowdan soň Ýelsiniň käte aşa serhoş halda halkara duşuşyklarda masgara bolsuny-da bolaýmaly zat ýaly görýärdi.

Bir gezek men durup bilmän:

– *Boldy etsene indi, Iwan! Biri-birinden tapawutly ençeme ýolbaşçy gelip-geçdi. Sen bolsa kim başa geçse şony ikelläp goldaýaň* – diýip, söze başlan badyma, ol heniz jogap bermänkä Nataşa:

– *Prowokatorlyk etme indi, Hakan!* – diýip, meni sem edipdi.

Dymdym we jedelli gürrüňimizi dowam etdirmedim. Çünkü Iwan juda gowy adamdy. Hem meni diýseň gowy görýärdim. Dostlugyna ynanýardym.

Häzir men oňa gaharlanamda näme boljak? Üýtgejek zat barmy?

* * *

Çak edişiňiz ýaly, Iwan eýýäm birnäçe wagt bări Putiniň tarapyny tutýar. Putiniň ony iş başyna getiren Ýelsinden we ondan öñki Gorbaçýowdan has üýtgesik adamdygyny bütin dünýä ýaly Iwanam bilýär.

Meniň «T24»-däki makalalarymy okaýar we videoprogammalarymy görýär. Uruş turanda beren düşündirişim sebäpli maňa jaň edip sögünipdem.

Men oňa:

– *Iwan, sen Kiýewde dogulmanmydyň näme?* – diýemde, aňyrsyndan Nataşanyň çasly sesi eşidilipdi: – *Hakan Aksaý häzirem prowokatorlygyny edýär!*»

Näme diýip bilerin? Iwan meniň onlarça ýyllap iň ýakyn dostum bolup geldi, şeýle ýagşy adam bilen bile gören nijeme horlukdyr kösenjim bar, ýatlamalarym bar. Ol häzirem meniň iň gowy dostum bolmagynda galýar.

Diňe patşalaryň, kommunistik partiýanyň baş sekretarlarynyň

we döwlet ýolbaşçylarynyň höküm sürüyän Russiýasynda elmydama döwleti, döwletiň başyndaky «demir ýumrugsy», onuň jemgyýete getirjek (ýok, demokratiýany, adam hukuklaryny, azatlyklary däl) «asudalygyny» mukaddesleşdirip ýaşamaga öwrenişipdi.

Onuň bütin ömrüni ýonekeý rus raýatynyň aýnasy hasaplap boljakdy we belli bir derejede «rus durmuşynyň ensiklopediyasy» ýalydy.

Soňra bular ýaly ýagdaýlarda hemise edişim ýaly özume dolandym. Ömrümde ýeke gezekligem bolsa goldan ýa-da ýakynlyk duýan partiýa ýolbaşçysy ýa-da lider syýasy häkimiýete gelmändi. Ýyllarymy her gün okaýan, eşidýän, görýän onlarça, yüzlerçe habarlarymda elmydama häkimiýetiň ýalňyşlyklaryny görüp we görkezmäge synanyşyp ýaşamaga öwrenişipdim. Üstesine, tankyt edende örän ünsli, örän eserdeň hem bolmak gerekdi. Bütin bu zatlardan ýaňa ýadamazlyk mümkün däl.

Häzir men bulary kellämde aýlap durşuma, dogrusy, onlarça ýyllap arasynda ýaşan we ýaşatdyran «uýgunlaşmaga ukyplı syýasy şertinden» sebäp Iwana ýeke pursatlyk imrinmänen durmadym.

Ýöne men asla onuň ýaly biri bolup bilmerin.

Hakan AKSAÝ.

@AksayHakan

aksayhakan@gmail.com

«T24» internet gazeti, 20.07.2024 ý. Publisistika